

ДОГОВІР ЩОДО НАДАННЯ ОПЛАТНИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Одним з напрямків реформування галузі охорони здоров'я є підтримка і заохочення з боку держави діяльності недержавних комерційних медичних організацій та осіб, що бажають займатися приватною медичною практикою. В умовах оплатного надання останніми різних медичних послуг незмірно зростає і роль цивільно-правового договору по наданню оплатних медичних послуг. Зразу ж треба відзначити, що, на думку ряда авторів, цивільно-правовий договір є підставою виникнення і правовідносин між державним медичним закладом та фізичною особою, якій надаються медичні послуги безоплатно [1, 2, 3]. Однак, виходячи з того, що підстави виникнення останніх правових зв'язків в літературі були більш-менш досліджені, то в цій статті мова піде лише про юридичний факт правовідносин між недержавною комерційною медичною організацією або особою приватної медичної практики та фізичною особою з приводу оплатного надання останній медичних послуг.

В юридичній літературі під поняттям «договір» розуміють угоду сторін як юридичний факт, саме зобов'язання, що виникло з цієї угоди, а також правовий документ, що фіксує підстави його виникнення. Виключаючи змішання цих понять, підкреслимо, що в цій статті загостримо увагу тільки на договорі як юридичному факті, з яким закон пов'яже виникнення конкретного цивільного правовідношення.

Треба визнати, що діюче цивільне законодавство не містить сьогодні положень, безпосередньо вказуючих на такий юридичний факт як договір по наданню оплатних медичних послуг. Але відсутність прямого нормативного регулювання цивільним законодавством суспільних відносин щодо надання різноманітних послуг і, відповідно, прямої вказівки в гіпотезі якої-небудь норми права на такий юридичний факт, як договір по наданню послуг, не робить останній байдужим до цивільного права в цілому. Юридичне значення тих чи інших фактів дійсності для руху цивільного правовідношення, як вірно відзначив проф. О.А. Красавчиков, визначається не тільки тим, що на даний факт прямо вказує норма права, але і наявність відповідної «загальної» норми, яка передбачає відомий рід юридичних фактів [1, с.36]. Тому, як і всякий інший, що не суперечить закону договір, договір по наданню оплатних медичних послуг сьогодні може і повинен регулюватися загальними положеннями Цивільного кодексу УРСР (далі ЦК) та положеннями Загальної частини зобов'язального права ЦК, зокрема статтями 41-61 та 153-160 ЦК України¹.

¹ Проект нового цивільного кодексу України вже безпосередньо містить положення про договір щодо надання послуг – гл. 61 (Проект ЦК України від 25 серпня 1996р. // Українське право, 2(4) 1996.

Таким чином, для встановлення правовідношення щодо надання оплатних медичних послуг, достатньо встановити загальні положення (норми), які б передбачали можливість виникнення конкретного правового відношення, але відповідного роду суспільних відносин. А це є зобов'язальні відносини, що виникають з договору.

Встановлення зобов'язального правовідношення між медичною організацією (особою, що займається приватною медичною практикою) та фізичною особою, за допомогою якої вони зможуть задовольнити свої власні інтереси, обумовлюється взаємним проявом їх волі. Сторони взаємно виявляють відповідні волі одна другій і ці волевиявлення повинні обов'язково збігтися. Причому потрібно підкреслити, що в якості юридичного факту, з яким цивільне законодавство пов'язує виникнення бажаного сторонами правовідношення, будуть не окремі волевиявлення, юридичні дії цих осіб, а єдиний вольовий акт, що складається з двох волевиявлень. Саме такий акт (визнаний об'єктивним правом), утворений взаємними, збіжними волевиявленнями двох осіб та направлений на відомий правовий наслідок, в науці цивільного права визначається як договір [4, с.121]. Більш того, лише збіг протилежних по направленості та зустрічних по змісту волевиявлень здатний породити взаємну угоду [5, с.202].

Таким чином, підставою виникнення зобов'язального правовідношення між недержавною комерційною медичною організацією (особою приватної медичної практики) та фізичною особою є зобов'язальний договір, як єдиний вольовий акт, утворений взаємними та узгодженими волевиявленнями двох сторін, з яким цивільне законодавство пов'язує виникнення бажаного наслідку. В силу цього договору виникає відоме зобов'язальне правовідношення, в якому одна сторона (кредитор) має право вимагати від другої сторони (боржника) здійснення певної дії, як-то надання медичної послуги та передачі грошей.

Від правовідносин щодо надання оплатних медичних послуг, що виникає з цивільного договору, треба відмежувати випадки, коли мова йдеться про надання медичної допомоги особі, що знаходиться в небезпечному для життя стані. Такий стан є юридичним фактом, підставою виникнення лише публічно-правового обов'язку особисто (персонально) кожного медичного робітника надати такий особі необхідну медичну допомогу, але не цивільного правовідношення з приводу надання медичних послуг.

За своєю юридичною природою договір про надання оплатних медичних послуг є консенсуальним, оскільки вважається укладеним з моменту досягнення згоди сторонами за всіма істотними умовами. Також, виходячи з того, що права та обов'язки в зобов'язанні виникають для кожного з його учасників та з того, що замовник повинен здійснити оплату за надані йому медичні послуги, відповідно і сам договір, на думку автора, можливо охарактеризувати далі, як взаємний та оплатний. Крім цього, з метою забезпечення захисту прав та законних інтересів споживачів медичних послуг, законодавець відносить договір щодо надання медичних послуг до так званого публічного договору, тобто такого договору, в якому однією із сторін є підприємець, що

взяв на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг, кожному хто до нього звертається [6, с.38].

Суб'єктами договору щодо надання оплатних медичних послуг виступають, з одного боку, недержавна комерційна медична організація, робітники якої можуть надати відповідні медичні послуги (або особа, що займається приватною медичною практикою), з другого - фізична особа, що їх потребує.

Сторони договору представлені відповідно як виконавець (комерційна медична організація, чи особа, що займається приватною медичною практикою) і замовник (фізична особа). І хоча в юридичній літературі нерідко можна зустріти різні назви цих суб'єктів, наприклад, виробник – споживач, або лікар – пацієнт (хворий), вказана назва учасників правовідношення відповідає, по-перше, суті самого зобов'язання і, по-друге, положенням проекту ЦК, стосовно договору про надання послуг (ст. 958) [7]. Однак з суто практичних міркувань, умовно, вказаних суб'єктів можна іменувати саме як медичний заклад (лікар, що займається, приватною медичною практикою) і пацієнт.

Цивільне законодавство встановлює певні вимоги щодо учасників договору про надання оплатних медичних послуг. Зокрема, медична організація, як суб'єкт договору, не повинна порушувати принцип спеціальної правосуб'єктності. Крім цього, діяльність пов'язана з наданням медичних послуг здійснюється лише при наявності ліцензії, тому як медична організація, так і особа, що бажає займатися приватною медичною практикою, повинні мати відповідну ліцензію (ст. 17 Основ законодавства України про охорону здоров'я) [8]. Стосовно фізичної особи, як другої сторони договору, то необхідне дотримання загальних вимог, що стосуються її дієздатності (ст.ст. 9, 11, 13, 14, 15 ЦК). Причому, як вірно відзначила Л.Г.Кузнецова, зміст дієздатності громадян визначається не тільки ЦК, але також цілим комплексом інших нормативних актів, які передбачають можливість здійснення суб'єктом цивільного права тих чи інших дій [9, с. 17]. І, насамперед, це Основи законодавства України про охорону здоров'я, які спеціально визначають порядок укладання вказаного договору неповнолітніми особами віком від 15 до 18 років.

Не можна не вказати на той факт, що для виникнення названого зобов'язального правовідношення фізична особа може діяти і за допомогою представника. Але в кожному випадку потрібно розрізнявати: 1) відношення представництва, «у силу якого наслідку угод, чинених однією особою від імені іншого, безпосередньо переносяться на останнього» [10, с.170] і 2) саме зобов'язання між медичною організацією та особою (замовником медичних послуг), як правовий наслідок дій представника.

Угода, контрагентом якої визнається представник – це юридичний факт, що викликає таке відношення, активним і пасивним суб'єктами якого стають представлена особа і треті особи [10, с.173]. З цього, і договір по наданню медичних послуг, контрагентами якого будуть комерційна організація (приватний медичний практик) та представник замовника медичних послуг буде тим юридичним фактом, з наявністю якого ЦК пов'язує виникнення зобов'язального між медичною організацією та представленою особою (паці-

ентом). Зазначене правовідношення, і це потрібно підкреслити, не виникає та не може виникнути з договору доручення, який закріплює лише відносини між представленою та представляємою особою, встановлює обов'язки уповноваженого по відношенню до представленої¹. Але деякі автори зміщують акцент саме на договір доручення².

Зміст договору щодо надання оплатних медичних послуг складають умови, сформульовані сторонами та необхідні для договорів даного типу. Зокрема, суттєвими будуть умови, що стосуються його предмета та ціни.

Предметом договору буде певна дія, на яку кредитор має право вимоги в зобов'язанні. Саме відносно взаємних дій, з приводу яких суб'єкти вступають в назване правовідношення і за допомогою яких зможуть задовольнити свої потреби, виникають права та обов'язки у сторін. Таким чином, предмет договору про надання оплатних медичних послуг будуть складати, з одного боку, дії з фактичного надання медичної послуги медичною організацією, а з другого - з передачі грошей замовником (оплатою винагороди). Причому, під послугою слід розуміти «благо, яке отримує кредитор у зв'язку з діями боржника»[11, с.282], «корисний ефект, сукупність корисних властивостей»[12, с.24], який надасть медична організація замовнику при виконанні зобов'язання.

Треба підкреслити, що предмет договору з боку дій медичної організації, як правило, не включає до себе такий результат лікування як завідомо вилікування особи. Вилікування залежить від майстерності лікаря лише в тій мірі, в якій це не залежить виключно від можливостей самого організму (патології і толерантності к хвороботворним агентам тощо) [13, с.15]. Але, коли медична організація, в особі медичного робітника, або особа, що займається приватною медичною практикою під час укладення договору, точніше формуванні волевиявлення фізичною особою (пацієнтом), гарантують досягнення такого результату (повне вилікування), то вони, якщо такий результат не настав, повинні нести цивільну відповідальність за порушення зобов'язання, і зокрема, цієї умови договору.

Необхідно також сказати декілька слів про співвідношення понять медична допомога та медична послуга. Медична допомога, як правило, складається з цілого комплексу медичних послуг, які надаються (лікувальних, діагностичних, профілактичних, медико-експертних, парамедичних тощо) та використання товарів медичного призначення, що направлені на збереження або підтримку життєздатності організму людини. Тобто, за змістом, поняття «медична допомога», ширша ніж безпосередньо медична послуга.

Договір повинен містити вказівку на ціну певної медичної послуги або вказувати на спосіб її визначення. Але треба відзначити, що оскільки договір про надання медичних послуг є договором публічним, то його умови відносно ціни повинні встановлюватися однаково для всіх замовників (крім

¹ В части наделения доверителя правами и обязанностями по отношению к медицинской коммерческой организации.

² Див., напр. А.Н. Савицкая. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием. Львов, 1982.

випадків, коли законом або іншими правовими актами допускається надання пільг окремим категоріям споживачів) [6, с.38].

Крім предмету та ціни, сторони можуть у договорі про надання оплатних медичних послуг визначати і придати значення суттєвих й іншим умовам, наприклад, строкам виконання договору, порядку розрахунків, умовам стосовно сервісу тощо.

Договір вважається укладеним, якщо між сторонами в належній формі досягнуто згоди по всім суттєвим умовам.

Форма договору щодо надання оплатних медичних послуг регламентується загальними правилами про форму угод (ст.ст. 42-47 ЦК) і про форму договору (ст.154 ЦК). Як правило, цей договір укладається в усній формі, підтвердженням чого є заведення на замовника (пацієнта) історії хвороби або картки, видача квитанції про оплату тощо. Але сторони можуть укласти договір і в письмовій формі. В загальноприйнятій практиці детальний письмовий договір пропонується замовнику у разі госпіталізації або при одержанні згоди на операцію.

Список літератури: 1. Суховерхий В.Л. Гражданско-правовое регулирование отношений по здравоохранению // Советское государство и право. 1975. № 6. 2. Савицкая А.Н. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием. Львов. 1982. 3. Маленина М.Н. Человек и медицина в современном праве. М., 1995. 4. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве. М., 1958. 5. Иоффе О.С. Советское гражданское право. Курс лекций. Общая часть. Право собственности. Общее учение об обязательствах. Изд-во Ленинградского ун-та. 1958. 6. Цивільне право /За ред. О.А. Підпригори і Д.В. Бобрової. Підр. Ч.2. К., 1996. 7. Проект Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996р. // Українське право 2(4)96. 8. Основи законодавства України про охорону здоров'я. ВВР України № 4, 1993. 9. Кузнецова Л.Г., Шевченко Я.Н. Гражданско-правовое положение несовершеннолетних. М., 1968. 10. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. Третье издание. Казань, 1901. 11. Вильнянский С.И. Лекции по советскому гражданскому праву. Ч. I. Х., 1958. 12. Агабабян Э.М. Экономический анализ сферы услуг. М., 1968. 13. Тихомиров А.В. Медицинское право. Прагг. пособие. М., 1998.

Надійшла до редколегії 20.03.2001р

*Л.В. Сатейко,
ад'юнкт каф. цивільно-правових дисциплін
Нац. ун-ту внутр. справ*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АЛІМЕНТНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ БАТЬКІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ

Сім'я є основою повноцінного суспільства. Сімейні відносини будуються на любові, взаєморозумінні, підтримці один одного членами сім'ї. Сім'я - це первинний осередок суспільства. Її характер, ступінь матеріального благополуччя, духовне та моральне здоров'я багато в чому визначають обличчя людини, її суспільну і трудову активність, правильне виховання підрослого покоління і, в кінцевому рахунку, успіхи і досягнення всього суспі-